

CAMPUS HANDBOEK

J. SCHEERDER S. VOS J. BORGERS

Beleid en organisatie van sport

**LANNOO
CAMPUS**

Management & Bestuur in Sport (MBS) – Reekseditor: Jeroen Scheerder

MBS 1

Europa in beweging. Sport vanuit Europees perspectief (2007, herdruk 2009), Jeroen Scheerder, Charlotte Van Tuyckom & An Vermeersch (Eds.)
ISBN: 978 90 382 1170 1

MBS 2

Sport, bestuur en macht. Wedijver in een internationale arena (2009), Jeroen Scheerder & Bert Meulders (Eds.)
ISBN: 978 90 382 1479 5

MBS 3

Meten en weten over zweten. Methoden van sociaalwetenschappelijk sportonderzoek (2011), Charlotte Van Tuyckom, Steven Vos & Jeroen Scheerder ISBN: 978 90 382 1818 2

MBS 4

Beweging in beleid/beleid in beweging. Het publieke beheer van de sport- en bewegingssector (2012, herziene uitgave 2013, tweede herziene uitgave 2014), Jeroen Scheerder & Hanne Vandermeersch ISBN: 978 90 382 2026 0

MBS 5

Sport- en beweegmanagement in de lage landen. Strategisch en operationeel managen van sport- en beweegorganisaties (2012, tweede druk 2013), Steven Vos & Jeroen Scheerder
ISBN: 978 90 382 1976 9

MBS 6

De regels van het spel. Management van sport en beweging (2014), Steven Vos & Jeroen Scheerder
ISBN: 978 90 382 2313 1

MBS 7

De krijlijnen van het speelveld. Beleid en organisatie van de sport in Vlaanderen (2013, tweede druk 2014, herziene uitgave 2017), Jeroen Scheerder, Steven Vos & Julie Borgers ISBN: 978 90 382 2082 6

MBS 8

Geen sportcultuur zonder sportinfrastructuur. Management en marketing van sportaccommodaties en sportevenementen (2015), Jeroen Scheerder & Steven Vos
ISBN: 978 90 382 2469 5

MBS 9

Organisatie en management van sportfederaties in Vlaanderen. Resultaten van het Vlaamse Sportfederatie Panel 2.0 (VSFP2.0) (2015), Jeroen Scheerder, Elien Claes & Erik Thibaut ISBN: 789 90 382 2507 4

MBS 10

Beleid en organisatie van sport (2017), Jeroen Scheerder, Steven Vos & Julie Borgers ISBN: 978 94 014 4587 0

D/2017/45/390 – ISBN 978 94 014 4587 0 – NUR 488

Vormgeving omslag: Keppie & Keppie
Vormgeving binnenwerk: Karakters, Gent

© De auteurs en Uitgeverij Lannoo nv Tiel, 2017.

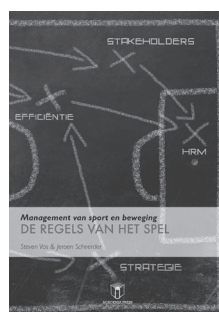
Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediadivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasmestraat 179 bus 101
3001 Leuven
België

www.lannoo-campus.com

INHOUD

VOORWOORD	9
INLEIDING	11
1. Situering	11
2. Sport, what's in a name?	12
3. Doelstellingen en opbouw	13
4. Doelpubliek	15
DEEL I BELEIDSRUIMTE: HET SPEELVELD VAN HET SPORTBELEID IN VLAANDEREN	17
HOOFDSTUK 1 VRAAG EN AANBOD	19
1. Sportbeoefening	20
1.1 Sport?	20
1.2 Sport: een socio-cultureel construct	22
1.3 Sport(beoefening) gedefinieerd	29
1.4 Sportbeoefening in vergelijking met andere vrijetijdsactiviteiten	35
1.5 Sportbeoefening in Vlaanderen	40
2. Sportaanbod	43
2.1 Evolutie van het aantal sportaanbieders	44
2.2 Organisatorisch profiel van sportaanbieders	50
2.3 Typologieën van sportclubs	60
3. Tewerkstelling in de sportsector	65
3.1 Sport en tewerkstelling als beleidsfocus	67
3.2 Omvang en evolutie van de tewerkstelling in de sportsector	69
3.3 Kenmerken van de tewerkstelling in de lokale sportsector	75
4. Economische betekenis van de sportsector	81
4.1 Uitgaven aan sportbeoefening (microniveau)	82
4.2 Sportaanbieders (mesoniveau)	89
4.3 Economische betekenis van sport in Vlaanderen (macroniveau)	94

HOOFDSTUK 2 ORGANISATIE VAN DE SPORT	103
1. Sfeer 1: sportomgeving (multi-sectormodel)	104
1.1 Maatschappelijke inbedding van sport	104
1.2 Vier clusters van sectoren in de sportomgeving	107
1.3 Publieke/collectieve versus private/particuliere oriëntatie	112
2. Sfeer 2: sportsector (multi-actormodel)	113
2.1 Sportsector als onderdeel van de diensten- en belevenissensector	114
2.2 Profitoriëntaties in de sportsector	116
2.3 Vier strata in de sportsector	130
2.4 Kanttekeningen bij het multi-actormodel	146
3. Sfeer 3: sportstructuur (multi-levelmodel)	148
3.1 Organisaties in de sport	148
3.2 Publieke sport(beleids)organisaties in de Vlaamse sportsector	148
3.3 Zeven niveaus in de sportstructuur	154
4. Sfeer 4: sportcultuur (multi-modimodel)	161
4.1 Sportcultuur als basis van sportstructuur	161
4.2 Versporting en ontsporting	161
4.3 Vijf modi van sportbeoefening/sportbeleving	163
4.4 Het uitgebreide kerkmodel van de sport	168

DEEL II BELEIDSONTWIKKELING: HET TOT STAND KOMEN VAN HET SPORTBELEID IN VLAANDEREN **171**

HOOFDSTUK 3 BELEIDSHISTORIEK	173
1. Fasen in de ontstaansgeschiedenis van het Vlaamse sportbeleid	174
1.1 Fase 1: het sportbeleid in Vlaanderen vóór de culturele autonomie	174
1.2 Fase 2: beleidseuforie na de golden sixties (1969-1981)	175
1.3 Fase 3: de economisch moeilijke jaren (1981-1992)	179
1.4 Fase 4: naar een heropleving (1992-1999)	181
1.5 Fase 5: de verzelfstandiging van het sportbeleid (1999-2004)	183
1.6 Fase 6: ontwikkeling van een tweesporenbeleid (2004-2014)	185
1.7 Fase 7: innovatie en rationalisatie in het sportbeleid (2014 – heden)	192
2. Beleidsoverschrijdende initiatieven met betrekking tot sport	203
2.1 Maatschappelijke participatie en sport	203
2.2 Toerisme en sport	208
2.3 Volksgezondheid, welzijn en sport	209
2.4 Onderwijs en sport	210

HOOFDSTUK 4 BELEIDSVORMING	213
1. Beleidsproces	214
1.1 Beleidscyclus en betrokken actoren	217
1.2 Sportbeleidsproces in de praktijk	223
2. Beleidsinstrumentarium	231
2.1 Beleidsinstrumenten	232
2.2 Beleidsinterventiestijlen	234
2.3 Vlaams sportmodel	236
3. Beleidsexkursie: wetgevend kader van het sportbeleid in Vlaanderen	239
3.1 Vlaams bestuursniveau: Sport Vlaanderen	240
3.2 Lokaal bestuursniveau: gemeentelijke en provinciale sportdiensten	242
3.3 Georganiseerde sportsector: sportfederaties	252
3.4 Sport en onderwijs: onderwijsgebonden sport	267
3.5 Sportbeoefening	269
3.6 Sporttakspecifieke regelgeving	272
3.7 Sportbelendende en sectoroverschrijdende regelgeving	274
UITLEIDING	277
APPENDICES	281
Appendix 1: Afbakening van sportactiviteiten conform SBV-onderzoek	281
Appendix 2: Overzicht van de erkende en gesubsidieerde sportfederaties in Vlaanderen anno 2017	283
Appendix 3: Legende van gebruikte afkortingen in de ruimtelijke voorstelling van sportfederaties	287
Appendix 4: Prototype van organogrammen m.b.t. organisaties in de sector van de verenigingssport, de overheidssport en de commerciële sport	290
Appendix 5: Panathlon-verklaring 'Ethiek in de jeugdsport'	292
Appendix 6: Hoffelijkheidscodes 'Ik fiets hoffelijk'	295
Appendix 7: Charter 'Sporten in Antwerpen is leuk'	297
Appendix 8: Charter tegen homofobie in de sport / Gemeenschappelijke verklaring over de gelijke behandeling van hetero- en holebiseksualiteit in de sport	298
EINDNOTEN	301
REFERENTIES	313
BIOGRAFIE AUTEURS	327

VOORWOORD

‘Door samenspel winnen’ is de baseline van mijn Beleidsnota 2014-2019. Samenwerking is voor mij immers een basisingrediënt voor succes. Het creëert verbondenheid tussen mensen, stimuleert de uitwisseling van kennis en ervaring én maakt het mogelijk dat iedereen zijn eigen sterke punten maximaal kan ontwikkelen met de steun van anderen. Vanuit het Vlaamse sportbeleid zetten we dan ook sterk in op het bevorderen van het samenspel tussen de diverse actoren in het werkveld. Op deze manier wil ik samen werken aan een echte sportmentaliteit in Vlaanderen, zodat sporten een gewoonte wordt in ons dagelijks leven.

Ik wil zoveel mogelijk mensen aanzetten om, ieder op zijn niveau, zo geregeld mogelijk en op een gezonde manier te sporten in kwaliteitsvolle omstandigheden. De gezondheidsvoordelen van sport zijn intussen ruim gekend, maar sporten is zoveel meer dan dat. Sport is emotie, plezier en ontspanning, het bevordert de fysieke en mentale fitheid, via sport kan je diverse vaardigheden verwerven en ontwikkelen en het bevordert je sociaal contact. Kortom, sporters beleven meer. #Sportersbelevenmeer is dan ook de slogan van onze huidige sportpromotiecampagne.

Samenwerken, efficiëntiewinst, focus en professionaliseren is verder ook de kern van het topsportbeleid. Topsport en breedtesport moeten elkaar ook versterken. Ik wil daarom meer gaan inzetten op de maatschappelijke meerwaarde van topsport als middel, zodat de prestaties van onze toppers (zoals in Rio 2016) ook ondersteund worden door een flankerend beleid en dat de combinatie van beide ervoor zorgt dat meer mensen aan het sporten gaan. Hoe meer mensen sporten, hoe groter de talentvijver wordt voor het topsportbeleid.

Deze publicatie is een boeiend naslagwerk voor iedereen die geïnteresseerd is in of meewerkt aan de realisatie van een gezond, duurzaam en resultaatgericht sportbeleid.

Veel leesplezier!

Philippe Muyters

Vlaams Minister van Werk, Economie, Innovatie en Sport

“[...] while policy areas such as the environment and social welfare have been subject to extensive analysis [...], sport has remained on the margins. This marginalization contrasts with the recognition of sport by many governments as an increasingly important area of policy.”

Houlihan (2005: 163)

INLEIDING

1 SITUERING

In dit boek staan de organisatie en de planning van de sport en het sportbeleid in Vlaanderen centraal. Meer bepaald gaat het in dit werk om hoe het Vlaamse sportlandschap gestructureerd is enerzijds, en hoe dit landschap beheerd en bestuurd wordt anderzijds.

In landen met een actief stimuleringsbeleid inzake sport, kan de manier waarop sport georganiseerd en gepland wordt, vaak niet losgekoppeld worden van hoe het land staatkundig ingericht en bestuurd wordt. Zeker in zogenaamde meertalige federale staatsstructuren – zoals voor België het geval is – wordt het beleid inzake *culturele aangelegenheden* (o.a. sport) en *onderwijs* (o.a. lichamelijke opvoeding) doorgaans toevertrouwd aan subnationale structuren, met name de deelstaten. In België is ‘sport’ dan ook een bevoegdheid van de gemeenschappen. Vandaar dat Vlaanderen sinds het begin van de jaren zeventig (eerste staatshervorming) een *autonoom publiek sportbeleid* voert.

Hoewel de Vlaamse overheid intussen dus reeds meer dan vier decennia een eigen beleid inzake sport voert, is sport in Vlaanderen in eerste instantie geen overheidsaangelegenheid. Integendeel, een aanzienlijk deel van het sportgebeuren wordt mogelijk gemaakt dankzij het aanbod van ongeveer 24 000 sportclubs waarvan meer dan anderhalf miljoen mensen lid zijn en waarin meer dan 400 000 vrijwilligers actief zijn. Voor hun werking zijn deze clubs evenwel in sterke mate afhankelijk van overheidssubsidies. Ook de Vlaamse sportfederaties doen voor een groot stuk beroep op middelen en ondersteuning die zij van de Vlaamse overheid ontvangen. Sportfederaties en hun sportclubs vormen samen met andere burgerinitiatieven – zoals lichte sportgemeenschappen of socio-culturele verenigingen met een sportaanbod – het zogenaamde *maatschappelijke middenveld van de sport*.

Naast het verenigingsleven en de overheid zijn er in Vlaanderen ook steeds meer commerciële organisaties actief op de sportmarkt. Voor deze organisaties komt het er op aan om zoveel mogelijk financiële winst te genereren via sport. Daarbij gaat het onder meer om het aanbieden van sportactiviteiten in een commerciële setting – denken we maar aan een fitnesscentrum, een tennis- of squashbaan, een overdekte skipiste, een indoor klimmuur, een bowlingcenter, een kartingcircuit, etc. – of de organisatie van een sportevenement, zoals bijvoorbeeld de *Antwerp 10 Miles & Marathon* en de *Ronde van Vlaanderen voor Wielertoeristen*. Ook de omkadering van topatleten op het gebied van training, management en marketing gebeurt steeds meer door *commerciële (sport)organisaties*.

De organisatie van de sport in Vlaanderen wordt dus zowel door publieke als private actoren, non-profit en for-profit spelers, als clubgeorganiseerde en andersgeorganiseerde aanbieders vorm gegeven. Zowel het maatschappelijke middenveld, de overheid als meer recent ook de markt zijn in Vlaanderen dus betrokken bij het organiseren van sportactiviteiten en/of de omkadering, de infrastructuur, ... die deze activiteiten mogelijk maken. Het sportbeleid dat in Vlaanderen gevoerd wordt, staat logischerwijze niet los van deze organisaties. Meer nog, het Vlaamse sportbeleid is steeds meer een 'samenspel' tussen middenveld, overheid en markt.

2 SPORT, WHAT'S IN A NAME?

In dit boek verwijzen we naar sportactiviteiten, sportinfrastructuur, sportorganisaties, sportbeleid, Gezien de ontwikkelingen binnen, maar ook buiten de sportsector, is het echter steeds meer aangewezen om over sport- en bewegingsactiviteiten, sport- en bewegingsinfrastructuur, sport- en bewegingsorganisaties, sport- en bewegingsbeleid, etc. te spreken. Hoewel een strikt onderscheid tussen sport en beweging niet altijd even eenvoudig of eenduidig gemaakt kan worden, is duidelijk dat een te enge definitie van 'sport' niet langer houdbaar en/of wenselijk is gezien de maatschappelijke betekenis van sport, beweging, fysieke activiteit, etc.¹ Vanuit een gezondheidsperspectief dringt een verbreding van het sportconcept zich op, bijvoorbeeld omdat ook andere vormen van fysieke activiteit een gezondheidswaarde hebben. Ook vanuit een sociaal perspectief blijkt een ruimer concept aangewezen. Door bijvoorbeeld alleen rekening te houden met clubsport, dreigt men immers groepen die minder makkelijk of geen toegang hebben tot deze vorm van sportbeoefening buiten beschouwing te

laten. Om onze tekst echter vlot leesbaar te houden, zullen we evenwel het begrip ‘sport’ blijven hanteren, doch dit dus met een zo ruim mogelijke invulling.

3 DOELSTELLINGEN EN OPBOUW

Dit boek heeft tot doel inzicht te verschaffen hoe de sport in Vlaanderen georganiseerd is enerzijds en hoe het sportbeleid in Vlaanderen tot stand komt anderzijds. Hoewel het Vlaamse sportbeleid een publiek gegeven is, betekent dit geenszins dat alleen de overheid bij dit beleid betrokken is. Vandaar dat we in dit werk in eerste instantie nagaan welke organisaties er in de Vlaamse sportsector actief zijn, om vervolgens stil te staan bij de ontwikkeling en de implementatie van het Vlaamse sportbeleid. Het voeren van een sportbeleid vraagt met andere woorden om een onderbouwd inzicht in de structuren en organisaties die de actieve sportbeoefening mogelijk maken. Vervolgens kan het ‘samenspel’ tussen deze actoren in beeld worden gebracht, met name het sportbeleid dat uit deze dynamiek voortkomt.

Figuur I.1 Opbouw van het boek *Beleid en organisatie van sport*

Het voorliggende werk is opgebouwd uit twee delen (zie Figuur I.1). In het eerste deel staat de *beleidsruimte van het Vlaamse sportbeleid* centraal. Meer bepaald gaan we na hoe het speelveld van het sportbeleid in Vlaanderen eruit ziet. Voorerst staan we stil bij vraag en aanbod in het Vlaamse sportlandschap, geven we

een beeld van de tewerkstelling in de Vlaamse sportsector, alsook een indicatie van de economische betekenis van de sport in Vlaanderen. Vervolgens focussen we uitgebreid op de organisatie van de sport. Daarbij beschrijven we hoe en waar de Vlaamse sportsector zich in een ruimere context situeert (sportomgeving), brengen we in kaart welke spelers actief zijn (sportsector), geven we aan hoe deze actoren zich ten aanzien van elkaar positioneren (sportstructuur) en welke vormen van sportbeoefening en sportbeleving onderscheiden kunnen worden (sportcultuur). Op deze manier presenteren we een algemeen beeld van het speelveld waarop het Vlaamse sportbeleid tot stand komt. Uit deze *mapping* zal blijken dat meerdere en heel diverse actoren bij het Vlaamse sportbeleid betrokken (kunnen) zijn.

Het tweede deel van dit boek zoomt in op de *ontwikkeling van het Vlaamse sportbeleid*. In eerste instantie staan we stil bij de *historiek* van het sportbeleid in Vlaanderen. We overlopen daarbij de verschillende fasen in de evolutie van dit beleid en geven een overzicht van beleidsoverschrijdende initiatieven. In dit laatste geval gaat het om beleidsvoering tussen sport en andere beleidsvelden. Nadat we een zicht hebben op de evolutie van het sportbeleid in Vlaanderen, laten we vervolgens het beleidsproces en het beleidsinstrumentarium de revue passeren. Daarbij ligt de focus op het *mechanisme* achter de vorming van het sportbeleid en de *middelen* waarmee dit beleid gerealiseerd wordt. Dit brengt ons finaal tot het Vlaamse sportmodel waarin diverse aspecten van de organisatie en de planning van het sportbeleid in Vlaanderen samengebracht worden.

In dit werk presenteren we een aantal modellen op basis waarvan we de organisatie en planning van de sport willen verduidelijken. Een model is een voorstelling van de werkelijkheid, maar niet noodzakelijk een reproductie ervan. Om tot een model te komen dienen immers vaak heel wat specificaties en details te worden weggelaten. Het gaat dus om een vereenvoudiging van de realiteit. Daarin worden desalniettemin essentiële onderdelen van de werkelijkheid opgenomen en gepositioneerd, alsook de onderlinge verhouding tussen deze elementen aangegeven. Een dergelijke reductie vervangt de werkelijkheid niet, maar kan haar wel illustreren.

4 DOELPUBLIEK

Met dit boek trachten we een bijdrage te leveren tot het in kaart brengen van de sportsector en het sportbeleid in Vlaanderen. Het richt zich in eerste instantie tot studenten, beleidsmakers en professionals die actief zijn in de sportsector. Ook mensen die interesse hebben in sport en/of beleid zullen ongetwijfeld hun gading in dit werk vinden. Tegelijkertijd hopen we dat het lezerspubliek met deze 'sportkaart' niet alleen een kompas in handen heeft, maar ook de nodige inspiratie aangeleverd krijgt om kritisch te aanschouwen en vervolgens constructief bij te dragen bij het verder uitbouwen van het sportbeleid in Vlaanderen. Gebruikers van dit werk roepen we bij deze dan ook graag op om hun suggesties en commentaren bij de inhoud aan de auteurs over te maken.

*Jeroen Scheerder en Steven Vos
Maart 2013*

Bij de tweede druk van dit boek werden een aantal aanvullingen opgenomen en enkele minimale tekstuele correcties doorgevoerd.

*Jeroen Scheerder en Steven Vos
Februari 2014*

De derde druk betreft een herziening waarin cijfers, concepten en benamingen van sportorganisaties geactualiseerd werden op basis van recente evoluties in onderzoek en beleid. In dit opzicht werden ook nieuwe beleidsontwikkelingen in het boek opgenomen.

*Jeroen Scheerder, Steven Vos en Julie Borgers
Februari 2017*

DEEL 1

Beleidsruimte: het speelveld van het sportbeleid in Vlaanderen

DEEL 1
BELEIDSRUIMTE: HET SPEELVELD
VAN HET SPORTBELEID IN VLAANDEREN

HOOFDSTUK 1
VRAAG EN AANBOD

- 1 Sportbeoefening
- 2 Sportaanbod
- 3 Tewerkstelling in de sportsector
- 4 Economische betekenis van de sportsector

HOOFDSTUK 2
ORGANISATIE VAN DE SPORT

DEEL 2
BELEIDSONTWIKKELING:
HET TOT STAND KOMEN VAN HET
SPORTBELEID IN VLAANDEREN

HOOFDSTUK 3
BELEIDSHISTORIEK

HOOFDSTUK 4
BELEIDSVORMING

HOOFDSTUK 1

VRAAG EN AANBOD

Vooraleer uitgebreid stil te staan bij de organisatie van de sport in Vlaanderen, wensen we eerst een beeld te geven van de ‘vraag’ en het ‘aanbod’ met betrekking tot sport. In eerste instantie bakenen we de begrippen ‘sport’ en ‘sportbeoefening’ af. Vervolgens gaan we na in welke mate er tijd beschikbaar is voor actieve sportdeelname en brengen we de omvang en de ontwikkeling van de sportbeoefening en het sportaanbod in Vlaanderen in kaart. Ook de tewerkstelling in en de economische betekenis van de Vlaamse sport worden bestudeerd. Op die manier werpen we een eerste blik op het Vlaamse sportlandschap. Voor dit overzicht maken we gebruik van bevindingen uit beschikbare studies. We beperken ons daarbij tot een beschrijving van de gegevens. Voor meer duiding en diepgaandere analyses verwijzen we naar de oorspronkelijke bronnen.

Voor het luik omtrent sportbeoefening presenteren we een aantal resultaten uit de *Studie over de Bewegingsactiviteiten in Vlaanderen* (SBV) (Scheerder e.a., 2013) en de *Participatiesurvey* (PaS) (Scheerder e.a., 2011c, 2015a, 2015b). De SBV betreft een langlopend, tienjaarlijks sportparticipatieonderzoek dat sinds het einde van de jaren zestig door de Onderzoeksgroep Sport- & Bewegingsbeleid van de KU Leuven wordt uitgevoerd (zie Ostyn e.a., 1980; Scheerder e.a., 2002; 2013; Scheerder & Vos, 2010a; 2011a; Simons e.a., 1990; Taks e.a., 1991)². Hierdoor wordt de evolutie van de actieve sportbeoefening in de periode van 1969 tot 2009 in kaart gebracht. In de SBV worden schoolgaande jongeren en hun ouders bevraagd, wat toelaat om uitspraken met betrekking tot sportdeelname en uitgaven aan sport op gezinsniveau te formuleren (zie ook Appendix 1). De PaS is een grootschalige studie inzake participatie die uitgaat van de Steunpunten Sport, Cultuur, Jeugd en Media. Deze studie werd uitgevoerd bij een representatieve steekproef van 15- tot en met 85-jarige Vlamingen in 2009 en 2014.

Het luik inzake het sportaanbod bundelt enkele opvallende resultaten uit het *Vlaamse Sportclub Panel* (VSP), het *Vlaamse Fitness Panel* (VFP) en het *Vlaamse Sportdienst Panel* (VSDP). Het VSP kende reeds drie meetpunten, met name in 2009 (Scheerder & Vos, 2010c; Scheerder e.a., 2011b), in 2012 (Scheerder e.a.,

2015d) en in 2015 (Scheerder e.a., 2017). In het kader van het VFP werd er een eerste studie uitgevoerd in 2009 (Scheerder & Vos, 2010c). De datacollectie in het kader van de tweede wave van het VFP is in voorbereiding. Het materiaal met betrekking tot de gemeentelijke sportdiensten (VSDP) werd verzameld in 2010 (Scheerder e.a., 2014b) en in 2014 (Van Poppel e.a., 2016).

Voor het luik inzake de tewerkstelling in de Vlaamse sportsector baseren we ons op het onderzoeksmateriaal van de reeds eerder vernoemde panels, alsook op de studie naar semi-agorale arbeid in de Vlaamse sportsector (Scheerder e.a., 2010a) en ontwikkelingen in de sportindustrie (Borgers & Scheerder, 2016, 2017; Scheerder e.a., 2010d, 2010e).

1 SPORTBEOEFENING

1.1 Sport?

Zijn het voetballen in een club, het tafeltennissen in competitieverband of het fietsen op een wielervedbaan wél sportactiviteiten en het trappen tegen een bal op een stadspleintje, het pingpongen in de tuin of de fietsuitstap met het gezin langs bewegwijzerde fietsroutes juist niet? Zijn snelwandelen en schoonspringen sport en een vakantiewandeling of een duik in een subtropisch zwembad niet? Is een grondoefening in het turnen een sportactiviteit en een balletperformance daarentegen niet? Wat met een fijnmotorische fysieke activiteit als darts, een gemotoriseerde competitie met omgebouwde auto's of het gedigitaliseerde wii'en in de huiskamer? En de zogenaamde denksporten als schaken, dammen of bridge? Of activiteiten als duivenmelken, hengelen, petanque, tafelfootbal, vinkenzetten, ... allemaal sport? En wat met de verplichte uren lichamelijke opvoeding op school, de fietsverplaatsing naar het werk of de wandeling naar de bakker? Is met andere woorden de (fysieke) activiteit op zich, de tijdsduur, de intensiteit of de frequentie van de sportbeoefening, dan wel de organisatorische context, het gezelschap, de locatie, de tijdsperiode of de motivatie bepalend om van 'sport' en een 'sportactiviteit' te kunnen spreken?

Omzeggens tot de culturele revolutie van de jaren zestig kon het begrip sport nog eenduidig en ondubbelzinnig worden afgebakend. De grens tussen wat als 'sport' en als 'niet-sport' beschouwd werd, kon met andere woorden onmiskenbaar en duidelijk worden vastgelegd. Tot medio vorige eeuw werd sport immers hoofdzakelijk aanzien als een typisch 'jongmenselijke' fysieke activiteit, compe-

tief³ van aard, bedreven in clubverband en beoefend door bewegingscompetente mannen die doorgaans eerder afkomstig waren uit de hogere sociale milieus (Guttmann, 1978; Rijdsdorp, 1956; Scheerder, 2004a; Stokvis, 1989). Vandaag is een dergelijke omschrijving niet langer houdbaar. Het geheel van sport- en bewegingsvormen is tot een sterk gedifferentieerd landschap uitgegroeid waarin zowel de formele clubgeorganiseerde sport als de anders- of niet-georganiseerde sport een plaats verworven hebben (Scheerder, 2007). Sport staat nu niet alleen meer voor jeugd-, club-, wedstrijd-, prestatie- of competitiesport, maar evenzeer – en steeds nadrukkelijker – voor recreatiesport, gezondheidsport, gezelligheidssport, fitnesssport, cosmetische sport, avontuursport, pretsport, lustsport, vermaaksport, buurtsport, wijksport, seniorenport, G-sport, etc. (Crum, 1991; Eichberg, 2008; Loret, 1995). Enerzijds neemt de vraag naar sport niet alleen toe, maar wordt deze ook diverser. Zo krijgen specifieke doelgroepen – waaronder vrouwen, ouderen, lageropgeleiden, mensen van buitenlandse herkomst en personen met een handicap – nu meer (beleids)aanacht met als doel beter aan hun bewegingsbehoeften tegemoet te komen en aldus eveneens de toegankelijkheid tot sport te vergroten. Anderzijds wordt ook het sportaanbod op zich gekenmerkt door een enorme verscheidenheid. Zeer uiteenlopende bewegingsculturele praktijken zijn thans alledaagse sportactiviteiten geworden – denken we maar aan aerobics, joggen, skateboarden, skeeleren, etc. – en genereren op hun beurt sport- en bewegingsvarianten die op een eigentijdse manier beoefend en beleefd worden. Andere sport- en bewegingspraktijken hebben hun ontstaan, betekenis en vooral voortbestaan te danken aan innovaties op technologisch vlak. Dat is zeker het geval voor sporten die voor hun beoefening erg afhankelijk zijn van materialen, uitrusting of andere attributen. Ook de architectuur en de inrichting van sport- en bewegingsinfrastructuur geven vorm en kleur aan de hedendaagse sportdiversiteit. De evolutie van een rechthoekig zwembad naar een veelvormig en veelkleurig zwemparadijs volgestouwd met wildwaterbanen, golfslaginstallaties, knuffelmuren, bubbelbaden en saunacomplexen is daar een voorbeeld van. Of hoe ook op basis van eigentijdse bewegingsaccommodaties een tijdperk zijn gezicht laat zien (Van Pelt, 1999).

Duidelijk is in ieder geval dat de grenzen van het eertijds strikt aflijnbaar sportconcept diffuus geworden zijn. Vandaag staat 'sport' bijgevolg voor een brede waaier aan (fysieke) activiteiten. Alleen al een blik op lijsten van sporttakken en sportdisciplines⁴ maakt duidelijk dat het hedendaagse sportlandschap niet alleen heel talrijk maar ook heel 'kleurrijk' is samengesteld: van het puur recreatieve joggen in het park tot het zwaarcompetitieve hordelopen op een atletiekpiste, van het eeuwenoude krulbollen in een stamcafé tot het trendy body-

pumpen in een fitnesscentrum, of van het gezapige lijnvissen langs de waterkant tot de expressieve salsadans op een festival. Die verbreding van het moderne sportbegrip is een relatief recente ontwikkeling en stelt uitdagingen aan langlopende onderzoekstradities naar sportdeelname zoals het geval is in de SBV. Zo is onder andere het bepalen van wat sport is, en vooral wat sport niet is, een heikele aangelegenheid (geworden). Er bestaan inmiddels ongeveer evenveel definities van sport(beoefening) als er bronnen en auteurs zijn. Die veelheid geeft op zich reeds aan dat geen enkele definitie van sport(beoefening) als afdoend of sluitend kan worden beschouwd. Daarvoor zijn sport en de beoefening ervan in te sterke mate gedifferentieerd en te zeer afhankelijk van de socio-culturele context waarin dit gedrag zich stelt. Bovendien is sport – als een onmiskenbare vorm van een cultuur *in beweging* – voortdurend onderhevig aan maatschappelijke veranderingen.

“Geen enkele definitie kan recht doen aan een dergelijk sterk gedifferentieerd verschijnsel dat zich in de loop van de tijd heeft ontwikkeld en nog steeds in ontwikkeling verkeert; “definierbar ist nur das, was keine Geschichte hat”, schreef Nietzsche al.” (Van Bottenburg, 1994: 30)

In plaats van hier een vruchteloze zoektocht aan te vangen naar dé definitie van sport(beoefening), formuleren we in wat volgt een aantal aandachtspunten die van belang kunnen zijn bij het afbakenen van de begrippen sport en sportparticipatie. Zo dient er rekening gehouden te worden met een aantal socio-culturele aspecten, zoals de mentaliteit die mede bepaald wordt door de tijdsgeest waarin men leeft en de geografische locatie waarin het begrip sport bestudeerd wordt, alsook met subjectieve percepties, de intentionaliteit van de sportbeoefening en meer objectieve (gezondheids)parameters zoals intensiteit, (minimum)duur, het niveau en/of de frequentie van sportbeoefening. In wat volgt wordt verder toelichting gegeven bij deze criteria alvorens een definitie van wat in dit werk als sport beschouwd wordt naar voren te schuiven en enkele kerncijfers met betrekking tot sportbeoefening in Vlaanderen te presenteren.

1.2 Sport: een socio-cultureel construct

1.2.1 De tijdsgeest van sportbeoefening

Zoals reeds hoger gesteld is de wereld van sport meer dan ooit ‘in beweging’. Een eerste aspect waarmee rekening gehouden dient te worden is dan ook de *mentaliteitswijziging* die gerelateerd is aan de tijdsgeest die aan de basis van deze